

Boekbespreking: Wij waren wees.

48 kinderen die opgroeiden in het Elisabeth Weeshuis in Culemborg

Roselin R. van der Torren

Titel:	Wij waren wees. 48 kinderen die opgroeiden in het Elisabeth Weeshuis in Culemborg
Auteur:	Elisabeth Weeshuismuseum
Uitgever:	Elisabeth Weeshuismuseum, Culemborg
Druk:	eerste druk
Jaar van verschijnen:	2023
Aantal pagina's:	112
ISBN:	9789090377162
Prijs:	Euro 12,50

Het boek 'Wij waren wees' is het resultaat van een project van het Elisabeth Weeshuis in Culemborg. Hierin krijgen 48 van de ruim 700 weeskinderen die in de periode 1560-1952 in het Elisabeth Weeshuis woonden, een verhaal en een gezicht. Het boek heeft als doel 'ons mee te nemen door de geschiedenis en tegelijkertijd na te laten denken over de wereld van vandaag'. Een ambitieuze doelstelling, die het boek echter door de unieke verhalen en bijzondere vorm waarmaakt.

Wees worden was eeuwenlang een bittere realiteit. Het ging meestal om kinderen afkomstig uit arme gezinnen die opgroeiden in gebrekkige sociaaleconomische omstandigheden; overvolle huizen, weinig voeding, geen riolering. Infectieziekten waren alom tegenwoordig en medische zorg was beperkt. Als ouders kwamen te overlijden waren familieleden vaak financieel niet in staat de overgebleven kinderen op te nemen. Weeshuizen boden die kinderen dan onderdak en zorg, maar het regime was vaak hard en weinig liefdevol. Ook bij het Elisabeth Weeshuis werden kinderen zoals gebruikelijk bij

Auteursgegevens

Roselin R. van der Torren, jeugdarts, aios arts M+G/Jeugdgezondheid, Hecht (GGDHM), Parmentierweg 49, 2316 ZV Leiden, Nederland

Correspondentie: jeugdarts.torren@gmail.com

opname geschoren, kregen ze een uniform en leefden jongens en meisjes (dus ook broertjes en zusjes) gescheiden. Wezen mochten enkele jaren blijven en kregen soms de mogelijkheid een vak te leren, om daarna op eigen benen te kunnen staan.

De aanleiding van het boek was het themajaar Identiteit (2022-2023) van het Elisabeth Weeshuis museum. Het wilde de weeskinderen uit de anonimiteit halen. Wie waren deze kinderen en hun familie? Hoe beleefden ze hun weeshuisperiode? Wat is er van hen terecht gekomen? Een werkgroep van museummedewerkers, 17 vrijwillige onderzoekers en een beeldend kunstenaar, ging aan de slag. Ze maakten daarbij gebruik van het rijke archief van het weeshuis, opgeslagen in het Regionaal Archief Rivierenland in Tiel. Dit archief bestaat uit notulen van protectorenvergaderingen, jaarrekeningen, persoonsdossiers en een enkele keer een 'Handwerkboekje' en 'Schrijfoefening'. Heel soms was er fotomateriaal uit de museumcollectie of privébezit beschikbaar. Dit werd gecombineerd met gegevens uit bevolkingsregisters, burgerlijke stand en kranten. Ook informatie op overlijdensverklaringen, zogenaamde 'doodsbriefjes', kon soms worden ontcijferd en in de geest van de tijd worden geduid. En men betrok historische gebeurtenissen in het onderzoek, zoals het rampjaar 1672.

Als lezer word je geraakt door de toewijding van de onderzoekers om de kinderen hun identiteit terug te geven en tot een zo compleet mogelijk levensverhaal te komen. In het boek zijn de uitgebreide levensverhalen bewerkt door cultuurhistoricus en tekstschrijver Lucienne Bartels tot een kort verhaal. Elk verhaal heeft een 'rode draad', kenmerkend voor het betreffende weeskind. Niet ontrafelde aspecten uit het levensverhaal worden als vraag geformuleerd. Nadeel van de korte verhalen is dat ze ook veel vragen bij de lezer oproepen; ze maken nieuwsgierig naar de uitgebreide versie (mogelijk dat een museumbezoek daarbij kan helpen?). Beeldend kunstenaar en grafisch vormgever Suzanne Huijs maakte voor ieder kind een portret erbij, waarin beelden en symbolen uit het levensverhaal zijn verwerkt. Zie hieronder het voorbeeld verhaal over weesmeisje Rika Pothuizen.

Het boek vertelt, in chronologische volgorde, over 24 'maegdekens' en 24 'knegtkens'. Er doorheen bladerend ontvouwt zich een blik op de tijdgeest, een inkijkje in de omstandigheden waarin kinderen opgroeiden door de eeuwen heen. De unieke vorm brengt dit helder, toegankelijk en prettig leesbaar naar voren. Hiermee overstijgt het boek de regionale context en is het meer dan een geschiedenisverhaal: er groeien immers overal en nog steeds kinderen op in instellingen, en sociaaleconomische omstandigheden bepalen nog altijd deels de gezondheid van kinderen. Zo kunnen we leren via de kinderen en de verhalen van het Elisabeth weeshuis. Jeugdartsen, artsen Maatschappij & Gezondheid, en jeugdverpleegkundigen zullen dit boek met interesse tot zich nemen.

Rika Pothuizen

1916-1931, in het weeshuis van 1923-1931

Toch besmet

Rika's ouders overlijden aan longtuberculose. Hebben hun kinderen de ziekte ook? Pas na uitgebreid onderzoek laten de protectoren eerst twee, dan nog drie kinderen Pothuizen toe. Zeven jaar later blijkt Rika toch besmet.

Vrachtrijder Arie en zijn vrouw Alida verliezen drie van hun negen kinderen aan een longontsteking. Dan overlijdt moeder in 1922 aan

longtuberculose. Rika is 5 jaar. Vader vraagt het weeshuis zijn kinderen op te nemen. Na een grondig onderzoek met een negatieve tuberculosestest mogen Coba (9) en Jo (8) komen.

Begin 20e eeuw is de 'witte plaag', de tering, volksziekte nummer 1, ook in Culemborg. Toch meldt de gezondheidscommissie deze sterfgevallen niet. Vanwege het taboe op tuberculose, of twijfel over de besmettelijkheid? Anderhalf jaar later overlijdt vader Pothuizen aan dezelfde aandoening als zijn vrouw. Ook Rika (7) en de tweeling Arie en Aleid (3,5) komen naar het weeshuis. Cornelis (13) is te oud. Rika gaat naar school en heeft haar dagelijkse taken. Ze ziet haar oudere zus Coba veel, maar haar broers sporadisch. Eenmaal per maand mag Rika op familiebezoek.

In juni 1930 heeft de 14-jarige Rika 'een uitgebreide longaandoening'. Ze is 'een infectiebron voor andere kinderen' en moet zo snel mogelijk naar een sanatorium. De geschrokken protectoren besluiten daarop alle kinderen halfjaarlijks geneeskundig te laten onderzoeken. Met een lichamelijk onderzoek en mogelijk ook een krasjetest. Helaas toen nog onbetrouwbaar. Na zes weken in het ziekenhuis kan Rika eind augustus eindelijk naar kindersanatorium HoogBlaricum. Veel slapen, goed eten en frisse lucht. Er zijn activiteiten en een openluchtschooltje. Patiëntjes krijgen vervelende longonderzoeken. Ook worden ze behandeld met een hoogtezon of Finsenlamp. En misschien wordt kunstmatig een klaplong veroorzaakt om het aangetaste longdeel rust te geven. Daarmee zijn in HoogBlaricum 'eenige goede uitkomsten verkregen', aldus het jaarverslag uit 1931.

September 1931 laat het sanatorium weten dat Rika's toestand 'sterk achteruitgaat en overbrenging naar een ziekenhuis noodzakelijk is'. In het Algemeen Ziekenhuis van Culemborg brengt ze haar laatste dagen door. Op 17 september 1931 overlijdt ze. Het weeshuis draagt de kosten voor Rika's begrafenis. Het sanatorium stuurt een bericht van deelneming. Haar familie dankt de protectoren voor de plechtigheid. Ook het onderhoud van Rika's graf betalen ze.

In Rika's sterfjaar meldt de gezondheidscommissie dat Culemborg een consultatiebureau voor de bestrijding van tuberculose krijgt. Met spreekuren, een tuberculosearts en huisbezoeksters. Pas twintig jaar na haar dood komt er een werkzaam antibioticum.

Dit artikel wordt gepubliceerd onder de licentie Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)